МИНИСТЕРСТВО НАУКИ И ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
Федеральное государственное автономное образовательное учреждение высшего образования
"Казанский (Приволжский) федеральный университет"
Елабужский институт (филиал) КФУ

УТВЕРЖДАЮ
Директор
Елабужского института КФУ
________________ Е.Е. Мерзон
"02" _____10_____ 2023 г.
МП

Программа вступительного экзамена по специальности

Направление подготовки: 5.9 Филология
Научная специальность: 5.9.5 Русский язык. Языки народов России
Квалификация выпускника: Исследователь. Преподаватель-исследователь
Форма обучения: очная
Язык обучения: русский

2023

I. Пояснительная записка

1.1. Общие положения

Данная программа предназначена для подготовки к вступительным испытаниям в аспирантуру по направлению подготовки: 5.9 Филология, профиль (направленность): 5.9.5– Русский язык. Языки народов России. Программа вступительных испытаний в аспирантуру подготовлена в соответствии с федеральными государственными образовательными стандартами высшего образования (уровень подготовки кадров высшей квалификации).

1.2. Цель и задачи программы

Цель программы – оказать методическую помощь, поступающим в аспирантуру в теоретической подготовке к сдаче вступительного экзамена по специальности 5.9.5– Русский язык. Языки народов России.

Задачи программы:

- определить требования к знаниям лиц, поступающих в аспирантуру, при сдаче вступительного экзамена по специальности;

- систематизировать основной круг тем по специальности и входящие в них вопросы с учётом современных тенденций развития лингвистической науки;

- предложить перечень наиболее значимых учебно-методических, научных трудов, изучение которых позволит лицам, поступающим в аспирантуру, сформировать необходимые знания и подготовиться к сдаче вступительного экзамена по специальности.

1.3 Требования к уровню знаний лиц, поступающих в аспирантуру

При сдаче вступительного экзамена по специальности 5.9.5– Русский язык. Языки народов России поступающий в аспирантуру должен

знать:

– общетеоретический материал по современному языкознанию и тюркологии, основные направления и ведущие лингвистические школы по татарскому языкознанию, этапах становления и развития татарского языка, истории исследований в области татарского языкознания;

уметь:

– рассматривать татарский язык в контексте современных условий развития общества и проблем общего языкознания; использовать фундаментальные знания по языкознанию в сфере профессиональной деятельности; демонстрировать знания современной научной парадигмы в области филологии и динамики ее развития, системы методологических принципов и методических приемов филологического исследования; владеть:

– общенаучным аппаратом и лингвистической терминологией, методологией, методами и приёмами лингвистических исследований.

II.Порядок проведения вступительного испытания

Вступительное испытание (экзамен) проводится в форме устного собеседования. Экзаменационный билет включает два вопроса.

Первый вопрос – теоретический, предполагают контроль освоения фундаментальных положений истории и теории татарского языка, норм современного татарского языка, ключевых понятий и терминов разделов языкознания.

Второй вопрос – практическое задание, для контроля умения осуществлять комплексный анализ текста с элементами различных видов грамматического и стилистического анализа. При выполнении практического задания аспирант должен продемонстрировать выработанные навыки всех видов разбора языковых единиц (фонетический, морфологический, синтаксический, морфемный, словообразовательный).

Для ответа на вопросы абитуриенту отводится полтора академических часа (90 минут). После проводится собеседование членов комиссии со студентом. Решение экзаменационной

комиссии принимается на закрытом заседании большинством голосов членов комиссии при обязательном присутствии председателя комиссии. При равном числе голосов председатель комиссии обладает правом решающего голоса.

III. Критерии оценивания вступительного испытания (экзамена) по специальности

Каждый вопрос экзаменационного билета оценивается в 50 баллов.
Соответствия баллов оценкам:
40-60 баллов – «удовлетворительно»;
60-80 баллов – «хорошо»;
80-100 баллов – «отлично».

№ п/п	Критерий оценивания	Оценка
1.	– представлена логичная структура ответа; – грамотно определены исторические понятия; – выделены причинно-следственные связи и закономерности исторического процесса; – охарактеризованы исторические источники и историографическая ситуация по проблеме; – выводы аргументированы и структурированы; – имеются оценочные суждения, наличие собственной позиции.	81-100 баллов «отлично»
2.	– представлена логичная структура ответа; – определены исторические понятия, но допущены неточности в определениях; – выделены причинно-следственные связи и закономерности исторического процесса, но допущены фактические ошибки; – охарактеризованы исторические источники историографическая ситуация по проблеме, но не полностью; – выводы аргументированы; – имеются оценочные суждения, наличие собственной позиции	61-80 баллов «хорошо»
3.	– имеются фактические ошибки в содержании ответа; – допущены нарушения логики и структуры ответа; – исторические понятия определены не полностью; – не охарактеризована источниковедческая и историографическая ситуация по проблеме; – не выделены причинно-следственные связи и закономерности исторического процесса, или при их выделении допущены фактические и логические ошибки; – имеются поверхностные оценочные суждения	40-60 баллов «удовлетворительно»

Экзаменационной комиссией выставляется общая оценка за экзамен, при этом учитываются результаты научно-исследовательской деятельности соискателя (наличие научных статей / подготовка и защита научного реферата), итоги предварительного собеседования с предполагаемым научным руководителем.

IV. Вопросы программы вступительного испытания (экзамена) в аспирантуру

(по направлению подготовки: 5.9 Филология, профиль подготовки: 5.9.5– Русский язык. Языки народов России.).

1. Фонетика, аның бүлекләре. Сөйләм аппаратының төзелеше. Аваз һәм фонема. Фонеманың аермалы билгеләре. Фонема вариантлылыгының төрләре. Татар телендә фонемалар составы.
2. Татар теле фонетикасының өйрәнелү тарихы
3. Авазларны төркемләү. Сузык һәм тартык авазлар.
4. Сузык авазларны төркемләү. Сузык авазларның составы. Сузык авазларга характеристика.
5. Тартык авазларны төркемләү. Тартык авазларның составы. Тартык авазларга характеристика.
6. Хәзерге татар теле просодикасы. Просодик элементлар. Хәзерге татар телендә басымның табигате һәм сүз басымы проблемасы. Иҗек төзелеше һәм типлары.
7. Интонация һәм интонациональ конструкцияләр.
8. Аваз үзгәрешләре. Авазларның позицион үзгәрешләре.
9. Авазларның комбинатор үзгәрешләре.
10. Татар халкында язу тарихы.
11. .Хәзерге татар теле лексикологиясе һәм аның тармаклары. Лексикологиянең өйрәнү объекты һәм бурычлары.
12. Сүзлек составының төп берәмлеге буларак сүз. Сүз һәм төшенчә.
13. Сүзнең лексик мәгънәсе, лексик мәгънә типлары.
14. Сүзнең күпмәгънәлелеге. Күчерелмә мәгънә төрләре.
15. Татар телендә лексик антонимия һәм омонимия күренешләре. Антоним һәм омонимнарның типлары һәм стилистик үзенчәлекләре.
16. Синонимнар, аларның типлары.
17. Хәзерге татар теленең лексик составы. Гомумтөрки лексика.
18. Татар телендә алынма лексика. Алынмаларның төрләре һәм чыганаклары. Хәзерге татар телендә алынма лексиканың кулланылыш үзенчәлекләре.
19. Татар теле лексикасын иҗтимагый-функциональ һәм экспрессив-стилистик яктан төркемләү.
20. Гомумкулланылыш лексикасы, диалекталь лексика, жаргон һәм арго лексика.
21. Актив һәм пассив лексика. Искергән сүзләр, аларның типлары. Неологизмнар, аларның типлары.
22. Ономастик лексика. Ялгызлык исемнәренең үзенчәлекләре. Ономастика фәненең төп тармаклары һәм хәзерге татар телендә аларны өйрәнү дәрәҗәсе (Г.Саттаров, М.Зәкиев, Ф.Гарипова, Г.Галиуллина, Г.Хадиева һ.б. хезмәтләре).
23. Татар фразеологиясе. Аның составын билгеләү һәм фразеологизмнарны төркемләү принциплары. Г.Ахунҗанов, Н.Исәнбәт, Г.Әхәтов, Р.Юсупов, Г.Саттаров, Ф.Сафиуллина һ.б. татар фразеологиясенә керткән өлешләре.
24. Татар лексикографиясенең барлыкка килүе һәм үсеше. Сүзлекләрнең типлары.
25. Төрки һәм татар тел белемендә сүз ясалышының өйрәнелү тарихы. Татар сүз ясалышы фәненең барлыкка килүе һәм үсеше.
26. Сүз ясалышының төп төшенчәләре: сүз ясалыш структурасы, сүз ясалыш мәгънәсе. Сүз ясалыш тибы, моделе.
27. Татар телендә сүз ясалыш ысуллары.
28. Тел белеменең бер тармагы буларак морфология, аның өйрәнү предметы, бурычлары һәм юнәлешләре.
29. Татар телендә сүз төркемнәре системасы. Татар тел белемендә сүзләрне төркемләү проблемалары. Исем сүз төркеме һәм аның грамматик категорияләре: сан, килеш, тартым.
30. Сыйфат, сыйфат дәрәҗәләре, ясалыш ягыннан төрләре.

31. Алмашлык һәм сан. Аларның төркемчәләре һәм сөйләмдәге төп функцияләре.
32. Рәвеш һәм аның төркемчәләре. Ясалышы, башка сүз төркемнәре белән мөнәсәбәте.
33. Фигыль һәм аның грамматик категорияләре.
34. Затланышлы фигыль формалары.
35. Затланышсыз фигыль формалары. Сыйфат фигыль, хәл фигыль, исем фигыль, инфинитив, аларның формалары һәм сөйләмдәге функцияләре.
36. Теләк, кирәклек, мөмкинлек һәм мөмкин түгеллек, тиешлек, ният, модаль мәгънәләрне белдерә торган фигыль формалары һәм конструкцияләре.
37. Сөйләм төзелешен өйрәнә торган фән буларак синтаксис. Сөйләмнең төп синтаксик берәмлеге буларак җөмлә, аның төп үзенчәлекләре: хәбәрлек һәм модальлек. Татар тел белемендә җөмләләрне төркемләү принциплары.
38. Сөйләмдә сүзләр бәйләнеше. Сүзләр арасында тезүле һәм ияртүле бәйләнешләр.
39. Сүзтезмә, аның төрләре.
40. Җөмләнең баш һәм иярчен кисәкләргә бүленеше.
41. Җөмләнең баш кисәкләре, аларның үзара бәйләнеше. Ия, хәбәр, аларның мәгънәсе.
42. Җөмләнең иярчен кисәкләре. Аларны төркемләү принциплары.
43. Сөйләмнең синтагматик бүленеше. Аерымланган җөмлә кисәкләре. Җөмләнең актуаль кисәкләргә бүленеше. Җөмләдә сүз тәртибе.
44. Гади җөмлә, аның төрләре.
45. Кушма җөмлә, аларны төркемләү принциплары. Кушма җөмләләрне бәйләнеш төреннән, төзелешеннән чыгып төркемләү. Тезмә кушма җөмлә.
46. Татар тел белемендә иярченле кушма җөмләләр. Иярченле кушма җөмләнең аналитик һәм синтетик төрләре.
47. Катлаулы кушма җөмлә төзелеше. Синтаксик бөтен турында өйрәтмә.
48. Сөйләм синтаксисы һәм аны билгели торган конструкцияләр. Монологик һәм диалогоик сөйләмнең структур-грамматик үзенчәлекләре.
49. Текст синтаксисы. Текст бөтенлеге, сематикасы һәм синтактикасы.
50. Татар пунктуациясенең нигезләре. Пунктуация һәм интонация.

V. **Учебно-методическое и информационное обеспечение программы вступительного испытания (экзамена) в аспирантуру** (по направлению подготовки: 5.9 Филология, профиль подготовки: 5.9.5– Русский язык. Языки народов России.).

Основная литература

1.Галиуллина Г.Р. Хәзерге татар теле лексикологиясе: уку кулланмасы. – Казан: Казан.ун-т, 2013. – 124 б.

2.Галләмов Ф.Г. Татар синтаксисыннан очерклар. – Алабуга: АДПУ нәшр., 2009. – 228 б.

3.Галлямов Ф.Г. Повторы в современном татарском языке. – Казань: РИЦ "Школа", 2003. – 144 с.

4.Ганиев Ф.А. Современный татарский литературный язык: суффиксальное и фонетическое словообразование. – Казань: Дом печати, 2005. – 360 с.

5.Ганиев Ф.Ә. Хәзерге татар әдәби телендә сүзьясалышы. – 2 нче басма. – Казан: Мәгариф, 2006. – 271 б.

6.Ганиев Ф.А. Современный татарский литературный язык: суффиксальное и фонетическое словообразование. – Казань: Дом печати, 2005. – 360 с.

7.Зәкиев М.З. Татар синтаксисы: Югары уку йортлары өчен дәреслек. – Казан: Мәгариф, 2008. – 399 б.

8.Камаева Р.Б. Камаева Р.Б. Национально-специфический корпус татарской лексика в современной прозе: лингвостилистические характеристики и способы перевода на русский язык:Монография. – Казань:Редакционно-издательский центр “Школа”, 2019. – 268 с.

9.Камаева Р.Б.Татар диалектологиясе: укыту әсбабы. – Казан: «Школа» редакция-нәшрият үзәге, 2020. – 100 б.

10.Салимова Д. А., Тимерханов А.А. Двуязычие и перевод: теория и опыт исследования: монография. – М.: Флинта: Наука, 2012. – 280 с. Режим доступа: http://znanium.com/bookread.php?book=456721 ЭБС «Знаниум»

11.Татар лексикологиясе / ред. Г.Р. Галиуллина. – Казан: ИЯЛИ, 2015. – Т. 1. – 352 б.

12.Татар лексикологиясе / ред. Г.Р. Галиуллина. – Казан: ИЯЛИ, 2016. – Т. 2. – 392 б.

13.Татар лексикологиясе: өч томда / проект җит. М. З. Зәкиев; ред. Г. Р. Галиуллина. – Казан: ТӘһСИ, 2017. – Т. III. 1 кис.– 536 б.

14.Тел белеме нигезләре / Р. Р. Җамалетдинов, Р. С. Нурмөхәммәтова; [ф. ред. - филол.ф.д., проф. М. З. Зәкиев]. – Казан: Ихлас, 2014. – 238 б.

15.Татар грамматикасы / ред. Ф.М. Хисамова. – Казан: ИЯЛИ, 2015. – Т. 1. – 512 б. Татар грамматикасы / ред. Ф.М. Хисамова. – Казан: ИЯЛИ, 2016. – Т. 2. – 432 б.

16.Татар грамматикасы:өч томда/проект җит.һәм автор М.З.Зәкиев.–Тулыландырылган 2 нче басма. – Казан: ТӘһСИ, 2017. – III. т. – 536 б.

17.Татар әдәби теле тарихы / И.Б. Бәширова, Ф.Ш. Нуриева, Э.Х. Кадирова; ред. Ф.М. Хисамова. – Казан: ИЯЛИ, 2015. – Т. 1: Фонетика. Графика: письменные традиции, норма и вариативность. – 696 с.

18.Хисамова Ф.М. Татар теле морфологиясе: Югары уку йортлары өчен д-лек. – Казан: Мәгариф, 2006. – 335 б.

Дополнительная литература

1.Галлямов Ф.Г. Синтаксис простого осложненного предложения в татарском языке. – Казань: Изд-во КГУ, 2006. – 292с

2.Галлямов Ф.Г. Сочинительные конструкции в татарском языке. – Елабуга: Изд-во ЕГПУ, 2009. – 176 с.

3.Галләмов Ф.Г. Хәзерге татар теле: Катлауландырылган җөмлә синтаксисы: Күнегүләр җыентыгы һәм анализ үрнәкләре. – Алабуга: АДПУ нәшр., 2004. – 146 б.

4.Ганиев Ф.Ә. Хәзерге татар әдәби теле: Сүзьясалышы. – Казан: Мәгариф, 2000. – 270б.

5.Гарипова Ф.Г. Татар топонимиясе: халкыбызның географик атамаларында – терминнар. – Казан: ТӘһСИ, 2017. – 456 б.

6. Җамалетдинов Р.Р. Тел һәм мәдәният: татар лингвокультурологиясенигезләре / Р.Р. Җамалетдинов. – Казан: Мәгариф, 2006.

7.Сафиуллина Ф.С. Хәзерге татар әдәби теле: югары һәм урта уку йортлары өчен д-лек. – Казан: Мәгариф, 2002. – 407б.

8.Хайруллин М. Б. Проблемы развития лексической системы татарского литературного языка. – Казань, 2000.

9.Һадиева Г.К. Татар теле фонетикасы [Текст: электронный ресурс]: лекцияләрнең конспекты /; Казан (Идел буе) федер. ун-ты, Г. Тукай ис. Татар филологиясе һәм мәдәниятара багланышлар ин-ты, Татар теле һәм аны укыту методикасы каф. – Электронные данные: (1 файл: 0,7 Мб). – (Казань: Казанский федеральный университет, 2014) . http://libweb.kpfu.ru/ebooks/10-IFMK/10_163_A5kl-000763.pdf

10.Юсупов Р. Тәрҗемә һәм дөрес сөйләм мәсьәләләре. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2014. – 286 б.

Программа составлена в соответствии с требованиями ФГОС ВО по направлению подготовки, 5.9 Филология, профиль подготовки: 5.9.5– Русский язык. Языки народов России.